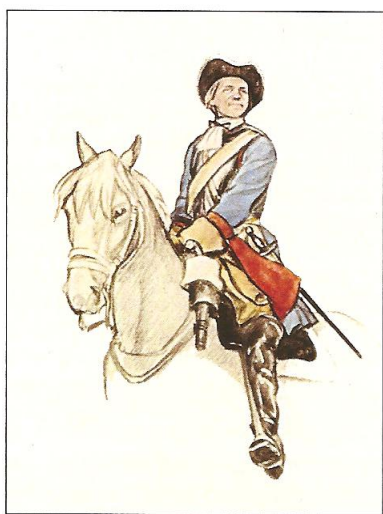

Ryttarna på Sallerups kompani 1680–1709

Av Bertil Olofsson

Skånsk kavallerist 1689. Ur "Karoliner".

Sallerups kompani ingående i Södra skånska kavalleriregementet har tidigare delvis behandlats i *Mellanskåningen* 2007:2 under rubriken "Kavalleriet i Östra Sallerup 1680–1708".

Då handlade det om de 16 rusthåll som var indelade i Östra Sallerups socken.

Följande artikel omfattar de meniga ryttarna på alla 125 rusthållen från Höör i norr till Oxie i söder.

Under skånska kriget 1675–1679 sattes flera värvade regementen upp, bl.a. "Ramswärds gamla smålänningar". Vid krigsslutet förlades regementet i Trolleholm-Eslövs trakten och regementet mönstrades. Två kavalleriregementen skulle sättas upp och förläggas i Skåne. Georg Henrik Lybeckers regemente hade tidigare varit förlagt här och Hans Ramswärd utnämndes till chef för det andra. Lybecker blev snart landshövding i Blekinge och efterträdades av Nils Gyllenstjerna. Ramswärd blev chef för Livregementet och efterträdades av Carl Gyllenpistol. Regimentena skulle bestå av 8 kompanier om vardera 125 meniga ryttare + befäl. I överste Gyllenpistols regemente blev majorens kompani som följd av en senare omorganisation stommen till Sallerups kompani. Vid mönstringen 1679-10-09 bestod detta kom-

pani av 71 ryttare. I det fulltaliga kompaniet återfanns 1680 ungefär hälften av dessa. Resterande värvades från övriga avdankade regementen och Sverige.

Rusthållsindelningen blev en lång historia

1:a indelningen 1680 utfördes efter generalguvernören Johan Gyllenstjernas indelningsinstruktion från 1680-02-07. Ingen fick bli ryttare som inte var svensk eller hade deltagit på svensk sida i kriget och kompanierna skulle vara väl samlade. Överkrigskommissarien och snapphanejägaren Sven Erlandson Ehrenflykt blev utsedd att sköta indelningen av Gyllenpistols regemente. Indelningen var, enligt ett brev till kungen, klar 1680-09-14 och var för blivande Sallerups kompani koncentrerat till Gärds och del av Frosta härad. I rullan finns inga rusthåll angivna. Redan vid utplaceringen på rusthåll blev det problem på grund av att för små gårdar och ödegårdar utsetts.

1681–1683 spreds rusthållen ut. Endast ca 50% blev kvar i Gärds härad. Övriga indelades i Frosta, Albo, Torna, Bara och Skytts härader med många märkliga konstellationer: t.ex. V.Vram – Fjellie, Esphult – Revinge, Skepparslöv – gårdar i Vellingetrakten. Få eller inga källor vittnar om var ryttarna var inkvarterade dessa år.

Den nödvändiga indelningsrevisionen 1684 leddes av generalguvernören Ascheberg. Rusthållen nummerades, rusthållsräntan ökades och de 8 kompaniernas och regementsstabens förläggningar fastlades. Kompanierna kom länge att benämnas efter sina chefer liksom för övrigt hela regementet. Detta år utnämndes Johan Orrfelt till ryttmästare med sitt boställe i Ö. Sallerup. Som ovan nämnts övertog han den tidigare majorens ryttare som placerades i sina nya rusthåll i Frosta, Torna, Bara, Oxie härader.

1684–1687 bytte många ryttare rusthåll inom kompaniet. Som ersättare för döda, rymda, avskedade och befordrade antogs inga skåningar. 1688 företogs ytterligare en indelningsrevision som inte innebar några stora ändringar men väl ett defini-

Östra Sallerups kyrka, omkring 1940-talet.
Ryttmästarbostället bakom kyrkan.

tivt fastställande. Organisationen kom att med smärre förändringar bestå ända till 1833.

De 8 kompanierna var Livkompaniet, Överste-löjtnantens, Majorens, Svabesholms, Haglösa, Borrbys, Sallerups och Östra Göinge kompanier. Inom varje kompani fanns en ryttmästare, en löjtnant, en kornett, en kvartermästare, en mönsterskrivare, tre korpraler, en trumpetare, en hovsmed, en profoss, 125 meniga ryttare och ca 25 trossdrängar. Alla befälspersonerna fick eget boställe. De meniga och trossdrängarna kom att inkvarteras hos rusthållarna.

1688–1701 blev en stabil fredsperiod

Fortfarande var Karl XI:s misstänksam mot skåningarna. 1690 ville han veta vilka icke svenskar som fanns i regementena. Enligt generalguvernör Aschebergs svar fanns: – rusthållare som rider själv, – deras söner och mågar, – deras åbor, syskonbarn eller nära släktingar, – skåningar som under kriget tjänat under regementet. t.ex. trosspojkar eller drängar i armén, – skåningar födda av officerare eller svenska ryttare, – danskar som varit fångar och sedan gått i svensk tjänst.

De senare fick inte vara med och fortsättningsvis skulle svenskar antas och ryttare som var katolik skulle avskedas om han inte ville gå över till den luterska läran.

Sonen Karl XII var inte så nogräknad och 1700-04-09 skrev han till Guvernementet:
– *Skåningar måge antagas, den där hoos redeligit folck och officerare hafwa tiänt och förwärfwat sig gått loford om deras förhållande, samt dessutan willia ställa caution för sig* –

Ett trettiotal ryttare fick avsked och gratial under perioden, många med svåra blesyrer.

Per Erichsson nr 70 Rögle med "Torewärcck" och bräcklig var antagen ca 1675 och fick avsked 1690.

Jonas Frisk nr 97 Vissmarlov hade tjänat sedan stormningen av Köpenhamn och hade fått högra axelbenet krossat i Landskronaslaget. Han var antagen 1659 och fick avsked 1690.

Sven Berg nr 104 Önsvala var skjuten i höger arm i Lund, var antagen 1675 och fick avsked 1690.

Ambiörn Skytt nr 84 Bjällerup hade tjänt i 32 år, var skjuten i vänster lår och illa bleserad i huvudet i Lund. Han var antagen ca 1664 och fick avsked 1696.

Oluf Stöör nr 119 Tullstorp hade tjänt i 18 år och fått högra armen avskjuten vid Landskrona. Han var antagen 1678 och fick avsked 1696.

De hade inget annat än gratialet 6:24 dal smt per år att leva av. Förmodligen hade de fått vara kvar för att kunna försörja sig, – de skulle knappast kunna tjänstgöra i krig.

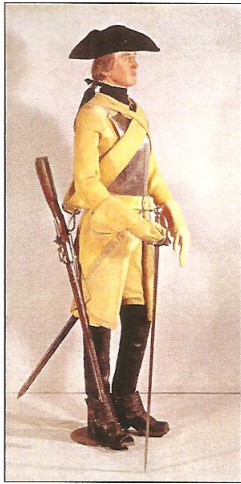
Många ryttare som enbart hade patronymikon fick ryttarnamn 1695–1699. En del fick namn efter rusthållsort eller hemort,-land t.ex.:

Tuve Jönsson Lång för nr 7 Långstorp
Sven Nilsson Slagman för nr 15 Slagtofta
Per Jacobsson Råå för nr 25 Råby
Anders Olsson Katt för nr 117 Kattarp
Per Börjesson Smålänning
Anders Eriksson Finne

I övrigt tycks ryttarnamnet ha valts på måfå. Detta gick inte heller i arv till ryttarna på samma rusthåll, som senare blev vanligt. Totalt har ca 380 ryttare identifierats under åren 1680-1709. Av dessa bar endast ett 30-tal enbart relativt vanliga patronymikon, alltså inga "ryttarnamn".

1701 drog regementet ut i Karl XII:s krig

Vid embarkeringen från Karlshamn 1701-11-11/12 var man förutom befäl 1000 meniga ryttare och 200 trossdrängar. Vid sjötransporten gick 374 st hästar och mycken övrig utrustning förlorad. 181 ryttare, 25 trossdrängar, en löjtnant och ett par korpraler lämnades kvar i Kurland när huvudarmén drog vidare mot Polen. Ca 15 ryttare från Sallerups kompani var kvar i Riga 1704. Av trossdrängarna återfinns i rullorna nästan enbart de som senare blev ryttare. Så länge armén var kvar

Ryttare 1600-talets slut. Ur "Dräket och uniform".

i Polen var kontakterna med hemlandet goda. Dessa år präglades av ett evigt marscherande kors och tvärs i Polen. Rekryteringsrullorna visar ganska väl vilka som stupat, avlidit av andra skäl, avskedats eller nyrekryterats. Ett 100-tal stupade under denna tidsperiod och ett antal blev avskedade och hemskickade på grund av blesyrer (vanligast), ålder eller andra skäl:

Lars Bengtsson Nyberg nr 3 Nyrup.
Ivar Hansson Flensburg nr 4 Maglasäte.
Tuve Jönsson Lång nr 7 Långstorp.
Jöns Bergman nr 8 Maglasäte.
Hans Nilsson Hasselberg nr 17 Hörby.
Anders Tomasson nr 28 Fogdarp.
Hans Skieplander nr 48 Pärup.
Jacob Trana nr 49 Pärup.
Erik Lustig nr 66 Sularp.
Mickel Lilja nr 72 Bonderup.
Henrik Salbom nr 86 Bjällerup.
Gabriel Gregerson Dunder nr 88 Örup.
Staffan Orädder nr 100 Önsvala.
Anders Olsson Katt nr 117 Tullstorp.
En del av dessa kom senare att i bland annat äktenskapsmål framträda som vittnen om kamraters död.

Slutet

Efter att armén 1707 dragit vidare in i Ryssland fram till katastrofen vid Poltava 1709 blev rapporteringen näst intill obefintlig och hur många som stupade under marschen mot Poltava och vid själva slaget finns nästan inga uppgifter om. Åtminstone en ryttare, Per Gädda, lyckades komma med Karl XII till Bender och hemkom 1716. 14 befälspersoner överlevde Poltava. 3 dog i fångenskapen och 11 st återkom hem. Hur många ryttare som deltog i slaget är okänt. Vakanser och avgångar hade förmodligen redan reducerat det

ursprungliga antalet från 125 till kanske 80. Hur många av dessa som blev fångar är okänt men endast 8 kom slutligen hem 1722-23.

Att nästan alla befälspersoner överlevde Poltava och flertalet fångenskapen, mot endast ungefär en tiondel av de meniga ryttarna är anmärkningsvärt!

De hemkomna ryttarna var:

Jöns Klingberg nr 7 Långstorp, Höör sn. 38 år gammal med 16 tjänsteår.
Petter Klint nr 32 Brunnslov, Borlunda sn. 40 år gammal med 18 tjänsteår.
Bengt Ellman nr 43 Årröd, Ö.Sallerup sn. 40 år gammal med 20 tjänsteår.
Mårten Olsson Pamp nr 56 Kölleröd, Ö.Sallerups sn. 54 år gammal med 34 tjänsteår.
Lars Holm nr 79 Alberta, Esarp sn. 45 år gammal med 22 tjänsteår.
Olof Nilsson Hammar nr 101 Bjärshög, Bjärshög sn. 56 år gammal med 19 tjänsteår.
Börje Isberg nr 105 Grevie, Nevishög sn. 54 år gammal med 38 tjänsteår.
Jöns Knapp nr 124 Fårabäck, S.Sallerups sn. 60 år gammal med 37 tjänsteår.
Jöns Klingberg, Bengt Ellman och Lars Holm återgick i tjänst vid sina gamla rusthåll.
De övriga, flera med blesyrer, fick avsked med underhåll.
Börje Isberg från Nyköping var enligt regementsräkenskapsrullorna med redan vid kompaniets födelseår 1684. Förutom västgötarna Mårten Pamp och Lars Holm var övriga skåningar.

Några rullor på rekryter som skickats ut har inte återfunnits. Enligt regementsräkenskapsrullorna kom ett 80-tal rekryter i tjänst till ca 1706. Totalt för alla åren inklusive trossdrängar uppskattningsvis 120 st. 14 avskedade nämns ovan, kanske blev de 20 totalt.

En mycket grov uppskattning ger följande slutfacit för kompaniet under kriget:

10 st befälspersoner + 125 ryttare + 25 trossdrängar + 120 rekryter = ca 280 utskickade .

11 befälspersoner + 8 ryttare + ca 20 avskedade = ca 40 överlevande.

Ca 240 stupade, dukade under för sjukdomar, svalt eller frös ihjäl.

Mycken ny litteratur om kriget och dess aktörer finns och mycken har kommit under senare år. Om något ska framhållas är väl C.G. Platens "Skånska dragonregementets historia del II" fortfarande det främsta.

Mycket finns också att berätta om enskilda ryttares och befäls öden, men detta får anstå till senare nummer av Mellanskåningen.

BILAGOR:

1. Rusthåll för Sallerups kompani 1680–1708 (–1730).
2. Boställen och rusthåll för Sallerups kompani 1684–1709 (–1730)
3. Ryttmästarebostället i Ö. Sallerups kyrkby

KÄLLOR: ORIGINALKÄLLOR:

Krigsarkivet: Regementsräkenskaper –1723 / Sverige / Södra skånska ryttarregementet / Diverse räkenskaper

Krigsarkivet / Rullor 1620–1723 / 1679:9 / sid 567–572 (Ramsvärds reg.- Majorens komp.)

Krigsarkivet / Krigshandl. St. nord. kriget, Krigsfångar / vol.9 / sid 83–88 (hemkomna krigsfångar)

Riksarkivet / Kommission ang. indelningen i Skåne 1680-06-22

LLA / Skånska guvernementskansliet DIIIa:7 (gratialister)

AD / Krigskollegium / Krigsmanshuskontoret D:14 (rullor över gratialister 1680–1779, regementsvis)

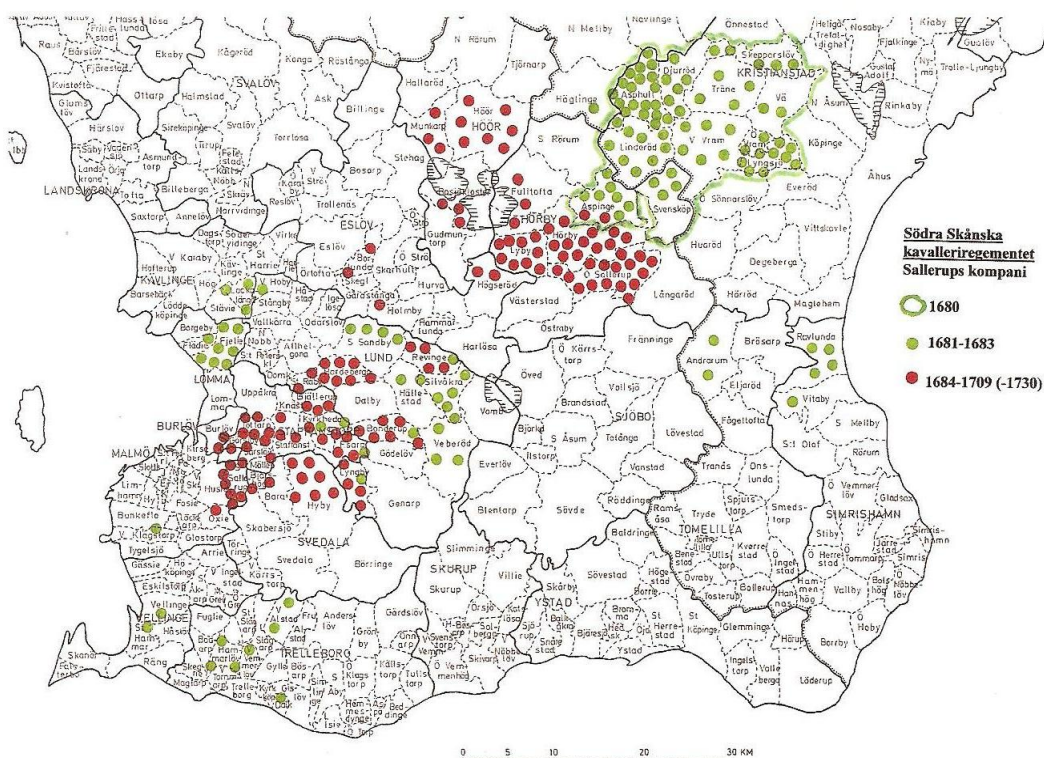
LITTERATUR:

Skånska Dragonregementets historia, del II, III / C.G.Platen / Sthlm 1912

Indelningen av rytteriet i Skåne / Alf Åberg /Lund 1947

Karoliner / Åberg och Göransson / Belgien 1976.

Bilaga 1 Rusthåll för Sallerups kompani 1680 – 1708 – (1730)

Bilaga 2

Boställen och rusthåll för Sallerups kompani 1684 – 1709 – (1730)

Boställen			
Ryttmästare	Ö.Sallerup	Predikant	Hardeberga
Löjtnant	Hjära, Högseröd	Mönsterskrivare	Hörby
Kornett	Bjällerup	Fältskär	Hardeberga
Kvartermästare	Äspinge	Trumpetare	Revinge
Korporal 1	Fulltofta	Hovsmed	Revinge
Korporal 2	Holmby	Profoss	Hammarlunda
Korporal 3	Hyby		

Rusthåll

<u>1:sta korpralskapet</u>			<u>2:ra korpralskapet</u>			<u>3.dje korpralskapet</u>		
Frosta härad			43	Ärröd	Ö. Sallerup	84	Bjällerup	Bjällerup
1	Munkarp	Munkarp	44	Ärröd		85	Bjällerup	
2	Nyrup		45	Ärröd		86	Bjällerup	
3	Nyrup/Hänninge		46	Ulatofta		<u>Bara härad</u>		
4	Maglasäte	Höör	47	Ulatofta		87	Esarp	Esarp
5	Lillasäte		48	Pärup		88	Örup	
6	Ekastiga		49	Pärup		89	Hässleberga	Lyngby
7	Långstorp		50	Bessinge		90	Hässleberga	
8	Maglasäte		51	Guddastad		91	Bökesåkra	
9	Fogdaröd		52	Ormastorp		92	Hässleberga	
10	Prästorp		53	Elestorp/Bönhult		93	Vissmarlöv	Hyby
11	Häggenäs	Fulltofta	54	Tormastorp		94	Vissmarlöv	
12	Röinge		55	Henset		95	Vissmarlöv	
13	Satserup	Äspinge	56	Kölleröd		96	Vissmarlöv	
14	Gammalstorp		57	Gummarp		97	Vissmarlöv	
15	Slagtofta	Hörby	58	Högseröd	Högseröd	98	Vissmarlöv	
16	Slagtofta		59	Högseröd		99	Vinninge	
17	Hörby		60	Ö.Gårdstånga	Holmby	100	Önsvala	Nevishög
18	Kvarnberga		<u>Torna härad</u>			101	Bjärshög	Bjärshög
19	Tågarp		61	Revinge	Revinge	102	Bjärshög	
20	Huggelseke		62	Revinge		103	Önsvala	Nevishög
21	Boarp		63	Revinge		104	Önsvala	Mölleberga
22	Köinge		64	Revinge		105	Grevie	Nevishög
23	Köinge		65	Hardeberga	Hardeberga	106	Brågarp	Brågarp
24	Råby		66	Sularps gård		107	Tottarp	Tottarp
25	Råby		67	Fågelsång		108	Kabbarp	
26	Råby		68	Arendala		109	Djurslöv	
27	Hee		69	Hardeberga		110	Görslöv	Görslöv
28	Fogdarp	Bosjökloster	70	Rögle		111	Görslöv	
29	Fogdarp		71	Tygelsjö		112	Nordanå	
30	Fogdarp		72	Lunnarp	Bonderup	113	Nordanå	
31	Borlunda	Borlunda	73	Lunnarp		<u>Oxie härad</u>		
32	Brunnslöv		74	Lunnarp		114	Sunnanå	Burlöv
33	Lyby	Lyby	75	Lunnarp		115	Sunnanå	
34	Lyby		76	Bonderup		116	Sunnanå	
35	Lyby		77	N. Ugglarp		117	Tullstorp	S. Sallerup
36	Lyby		78	Alberta	Esarp	118	Tullstorp	
37	Söderto		79	Alberta		119	Tullstorp	
38	Söderto		80	Vallby	Kyrkheddinge	120	Kattarp	
39	Söderto		81	Trullstorp		121	Kattarp	
40	Åkarp		82	Råby	St Råby	122	Fårabäck	
41	Åkarp		83	Råby		123	Fårabäck	
42	Grankarp	Ö. Sallerup				124	Fårabäck	
						125	Toarp	Oxie

Anmärkingar

Rusthållsnumreringen är omkastad åren 1684 – 1687.

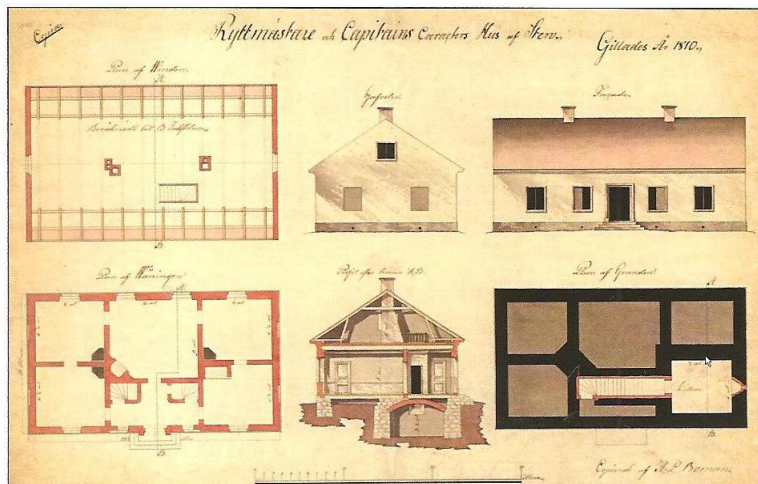
Rusthåll nr 84 tillhör 2:ra korpralskapet åren 1684 – 1690.

Där rusthållen har flera delägare har hemorten för det första rusthållet i rullan angivits för hela rusthållet.

Förteckningen gäller med vissa undantag även fram till 1730.

Bilaga 3

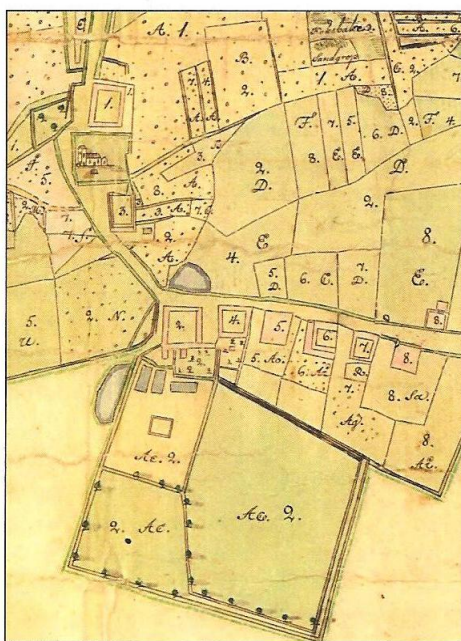
Ryttmästarboställe 1810

Krigarkivet: Byggnader nr 24.

Nuvarande boställe byggdes i huvudsak som denna ritning, men några år tidigare.

Ryttmästarbostället nr 1

Ö. Sallerups kyrkby.

Lantmäteriet: akt 12-ÖSA-12 (detalj).

Grundkartan från 1700-talet.